

Centrumförnyelse i Sundbyberg – projekt LORRY

Detaljplan kvarteret Plåten
Sundbyberg

Antikvarisk Konsekvensanalys

Antikvarisk konsekvensanalys av projekt LORRY inför plansamråd

Bakgrund

Planantikvariskt arbete har bedrivits för kvarteret Plåten vid utarbetandet av *Centrumförnyelse i Sundbyberg- projekt LORRY*. Undertecknad är anlitad av Sundbybergs stad avseende de fortlöpande antikvariska bedömningarna och ställningstagandena i projektet.

Arbetet har omfattat framtagande av en Antikvarisk förundersökning över kvarteret Plåten med separata konsekvensanalyser för kvarterets olika byggnader i samband med programarbetet. Se (*Kv. Plåten Sundbyberg Stadsförnyelseprojekt, Antikvarisk förundersökning 2004-02-29*)

Antikvariska bedömningar och ställningstaganden har därefter fortlöpande givits vid olika projektpresentationer i samband med planmöten och projektmöten med Sundbybergs stad, Fastighets AB Förvaltaren och Centrumutveckling och anlitade arkitekter och medkonsulter. (för medverkande se genomförandebeskrivning.)

Kulturhistoriska värden och varsamhetsbedömningar har förmedlats utifrån de presenterade handlingarna och ritningarna allteftersom projektet vidareutvecklats och detaljerats. Antikvariska värden, förhållningssätt och synpunkter har framförts både muntligt och skriftligt i särskilda PM. Gemensamma genomgångar på plats av lokalerna i kvarteret Plåten har även förevarit.

Det antikvariska uppdraget har även innefattat arbete med pågående *Gestaltningsprogram* för kvarteret Plåten, samt arbete med framtagande av *Miljökonsekvensbeskrivning*, MKB i samrådsversion.

Påverkan på Kulturmiljön

Projektet som det nu redovisas har ej ändrat huvudinriktning från programskedet, men har ur antikvarisk och gestaltningmässig synvinkel bearbetats och strukturerats ytterligare på ett antal väsentliga punkter som här sammanfattas under nedanstående rubriker För förtydligande konsekvenser se även efterföljande redovisning, byggnad för byggnad. (se även planbeskrivning -detaljplanprogram)

Befintlig bebyggelse- Nya tillägg

I gestaltningsprogrammet för kvarteret Plåten har ett tydligt förhållningssätt formulerats mellan befintlig skyddad arkitektur och nytillkommen arkitektur. En utgångspunkt under planarbetet har varit att så mycket som möjligt behålla och restaurera befintliga byggnader och se dessa som en naturlig tillgång och kvalitet i projektet. Nya byggnadstillskott skall adderas och förhålla sig till befintlig arkitektur genom användandet av moderna material och ett modernt formspråk i en arkitektur av hög kvalitet. Nyttillskott skall ges ett högt egenvärde men i en arkitektonisk form som skall kunna lyfta fram kvarterets industriarkitektur med dess idag inneboende kvaliteter från både sent 1800-tal (tegelarkitektur) samt funktionalistiska perioder (putsarkitektur) och belysa kvarteret Plåtens utvecklingshistoria.

De nya synliga tilläggen är mycket viktiga identitetsskapande faktorer för helhetsupplevelsen av kvarterets kulturmiljö, hur slutprodukten kommer att uppfattas. Gestaltningsprogrammet ger tydliga ramar och exempel på förhållningssätt till utpekad q-klassad bebyggelse.

De nya byggnaderna som tillkommer i kvarteret och omgestaltningen av den idag öppna gården med ett helt nytt innehåll med ändrad verksamhet, innebär naturligtvis en påtaglig förändring av hela gårdsmiljön. Angöringar och kommunikation över öppen gård etc. försvinner.

Gångbrons läge, storlek och materialutförande har betydelse för de visuella barriäreffekter som uppstår i stadsrummet, och inte minst den estetiska påverkan den får i Järnvägsgatans perspektiv. Samtidigt utgör gångbron en viktig förbindelselänk och koppling till kvarteren norr om järnvägen.

Avläsbarhet

En förutsättning i projektet är att dagens öppna gårdsyta kan tas i anspråk, utnyttjas och ges ett helt nytt innehåll. Detta innebär ofrånkomligt en väsentlig förändring av kvarteret och därmed en kulturhistorisk påverkan på hela gårdsmiljön och avläsbarheten som äldre industrikvarter.

I gengäld kan man framhålla att kvarteret genom sitt nya innehåll och publika verksamheter med köpcentrum och biografier, caféer etc. möjliggör att byggnadsvärdena med sin industrihistoria i kvarteret synliggörs för en större allmänhet på ett helt nytt sätt och skapar därigenom ett mervärde och historisk medvetenhet för en besökande allmänhet..

Exteriörer: Yttre form och påverkan

I bearbetningen av projektet har stor vikt lagts vid att behålla samtliga befintliga skyddade byggnaders exteriörer och volymer så intakta som möjligt mot gaturummen och gårdsrummen inom projektets ramar. Tidigare redovisade volymer på gården har sänkts, bearbetats och omstuderats, så att befintliga taklandskap och hussiluetter förblir intakta och känns igen. Fasader och fönster behålls och renoveras generellt inom kvarteret. De nya byggnaderna ges sin egna form enligt riktlinjer i gestaltungsprogrammet.

Kvarterets förutsättningar och utseende i hörnet Vasagatan - Esplanaden, med det låga envåninga *Järnalpha* huset med sina gavlar mot Vasagatan, som avviker så markant i takfotshöjd från sina grannhus i kvarteret, har varit föremål för särskilda studier i gestaltungsprogrammet - Hur bör den nya bebyggelsen på gården i kvarteret - gallerian och biografbyggnaden möta, avslutas och förhålla sig till befintlig bebyggelse i detta viktiga hörn?

Den redovisade vidarebearbetningen av förslaget innebär att det nya tillägget innehållande bl.a. biograf, skjuter ut över *Järnalpha* huset som en "fri" förlängning inom gårdens breddmått. Den nya biografbyggnaden skall gestaltas som en lättare friare kropp med glasade/indragna kopplingar till befintliga byggnader vid sidorna och mot *Järnalpha* husets tak. Härigenom kan *Järnalpha* husets viktiga hörn och grannhusets gavel stå opåverkade och idag dolda kvaliteter i byggnaden även tas fram, se nedan. Biografens avslutande gavel mot Esplanaden fungerar även samtidigt som ett annonserande "entrémotiv" utan att större ingrepp behöver göras i *Järnalpha* husets fasad, vilket är en stor fördel mot tidigare redovisningar.

Slangtornet

I och med att projektets nya tillskott på gården sänkts avsevärt i höjd kommer slangtornets siluett och höjd fortfarande vara ett viktigt fristående landmärke och ett signum för kvarteret.

Järnalpha huset

Den tidigare redovisade glasverandan i anslutning mot Esplanaden utefter det låga *Järnalpha* huset fasad har avlägsnats från projektet. Istället föreslås byggnadens kvaliteter synliggöras och lyftas fram genom att de tidigare, idag bortbyggda/försatta taklanterniner över byggnadens nockar återskapas, och taket återfår sin skivtäckta plåtyta. (se förundersökning). Fasadens fogstrukna tegel föreslås även att åter tas fram. Idag är hela byggnaden målad med en tät organisk färg. Entrén in i fasaden mot Esplanaden har även minskats och omarbetats i förslaget.

Stadshuset

Stadshusets högdal renoveras och dagens förbyggda entré mot torget t återupptas och ges en ny verksamhet invändigt, vilket är viktigt för förståelsen av byggnadens tidigare betydelsefulla symbolvärde och viktiga läge vis Torget.

Gårdsfasader

Under projektets vidarebearbetning har ett antikvariskt krav varit att behålla gårdsfasadernas olika uttryck med befintliga fönster och detaljer och lyfta fram dessa i gårdsmiljön så långt som möjligt. Nya nödvändiga entréer från galleriaplanen in till butikerna tas upp i befintliga bröstningslägen, där fönsterpartier kan behållas skall dessa sitta kvar. I interiörerna skall ett tydligt förhållningssätt gälla mellan vad som är nytt och vad som är gammalt och stor varsamhet råda till den arkitektur som idag har skyddsbestämmelser i nuvarande plan. (se sektionsritningar)

Interiörer -trapphus

Industribyggnaderna i kvarteret Plåten är mycket generella och flexibla till sin planlösningsstruktur. Karaktäristiska drag är väl tilltagen takhöjd, stora fönsterpartier och glesa pelarstommar för att från början skapa så fria och flexibla interiörer som möjligt. Gäller särskilt den funktionalistiska arkitekturen i kvarteret.

Byggnadens individuella karaktär i de olika byggnadskropparna synliggörs tydligast i de olika trapphusen, där räckesdetaljer, trapplopp och trappspindlar utgör viktiga karaktärsdrag för de enskilda byggnaderna. Projektets har nu anpassats och inordnats efter dessa befintliga förutsättningar. Samtliga viktiga utpekade trapphus kommer att behållas och ges en funktion

För antikvariska konsekvenser byggnadsvi påverkan, se efterföljandes texter sid. 5-15.

Sammanfattande antikvarisk bedömning

Undertecknads sammanfattande bedömningen med bakgrund av ovan redovisade utförda bearbetningar och förändringar, och tillsammans med det gestaltungsprogram med tydliga och höga ambitioner som är under framtagande, är att projektet har förutsättningar att ta till vara och säkerställa kvarterets kulturhistoriska värden och uppfylla kraven i **PBL kap 3.10** och **3:12**. Se förslag på q-bestämmelser i detaljplan.

Stockholm 2004-08-26

Per Nelson

Byggnadsantikvarie **SPBA**

MEDLEM I SVERIGES PRAKTISERANDE BYGGNADSANTIKVARIER **SPBA**

Plåten 1

Bangatan 1, Torget 3

Orienteringskarta

Fasader mot Torget Bangatan och brandgavel samt gård med församlingssal.

Bangatan, butiksvåning med entré till Frälsningsarmén.

Frälsningsarméns hus från 1933

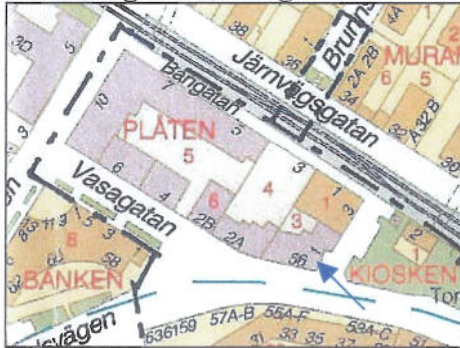
Byggnaden ligger i ett hörnläge i kvarteret mot Järnvägsgatan och torget innehåller lägenheter och butiker i bottenvåningen och ligger motbyggt mot Stadshuset Plåten 3

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Byggnaden ligger utanför det angivna planområdet och ingår ej i projektet, men redovisas ändå för att ge en komplett bild av bebyggelsen i kvarteret Plåten. De slutna gårdsfasaderna runt byggnadens församlingssal påverkas indirekt genom att de gränsar mot föreslagen ny bebyggelse samt det allmänna kundstråket genom kvarteret. Mot gårdsfasaderna kommer mindre försäljningsytor att förläggas. Byggnadens slutna putsade brandgavel liksom fönsterlösa fasader mot gården försvinner och motbyggs genom att ny bebyggelse tillkommer och ansluts. I övrigt planeras inga övriga förändringar i gathuset eller dess fasader inom projektets ram.

Plåten 3

Landsvägen 56, Torget 1

F.D. Stadshuset i Sundbyberg från 1932

Byggnaden ligger i det trubbvinklade sydöstra hörnet mot Torget och Landsvägen. Den idag försatta entrén mot Torget ger ett ödsligt intryck. Stadens vapen designat av konstnären Ture Tideman är ännu placerat över porten (idag övermålat) Nuvarande Entré är sidolagd under den lägre och framskjutande flygeln.

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

I förslaget behålles byggnadens högdal i hörnet med trapphus och planlösningar intakt. En ambition är att återställa den för byggnaden viktiga men idag bortbyggda entrén mot Torget och finna lämplig verksamhet till innanförhängande lokal. I byggnadens angränsande lägre delar påverkas bjälklagshöjder i de nedre delarna (rivs i lågdal i bottenvåning mot Vasagatan). Vid en renovering av fasader och fönster är ambitionen att dessa återställs mer till ursprungligt utseende. Idag finns 1980-tals tillägg i form av kakeldekorationer och stänkputsade ytor och vissa fönsterförändringar som förvanskat funkisarkitekturens stramhet och lätthet. I pågående gestaltningsprogram formuleras åtgärder för ett återställande av dessa. Mot gården påverkas och förändras fasader och eventuellt bjälklagshöjder vad gäller de nedre våningarna mot kundstråket (i huvudsak påverkas tillägg från 1980-talets ombyggnader).

Plåten 4

Vasagatan 2 A, Bangatan 3

F.d. Post- och telegrafstation Stationshus 1936

*Byggnaden har en trubbvinklad fasad
Mot Vasagatan och med två vertikala
hornmarkeringar varav det högra
tidigare utgjorts av trapphuset*

Fasad mot Vasagatan

Fasad mot gården

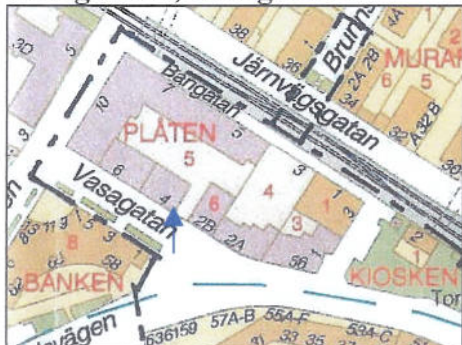
Dagens öppna yta mot Bangatan.

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

I förslaget föreslås byggnaden mot Vasagatan att rivas p.g.a. att bjälklagshöjderna stämmer dåligt och är svåra att utnyttja i det nya sammanhanget etc. Befintlig byggnad är kraftigt ombyggd genom åren och de avläsbara resterna av 1930-talets byggnad försvinner därmed. Plåten 4 kommer därmed att få en helt ny byggnad som sträcker sig tvärs genom kvarteret med nya fasader mot Vasagatan och Bangatan. Den nya byggnadens uttryck och skala i stadsbilden och förhållande till det angränsade f.d. stadshuset är viktigt att studera liksom materialbehandling etc. Riktlinjer utarbetas i Gestaltningsprogrammet. Den nya byggnadens samt gångbrons påverkan i stadsrummet vid Bangatan/Järnvägsgatan studeras även i Gestaltningsprogrammet

Plåten 5

Vasagatan 4, Vasagatan 4

Industribyggnad från 1937 av Ture Wennerholm

Byggnaden har slätputsade gulavfärgade fasader och stora ljusa fönsterpartier Även mot gaveln och infarten till gården.

Fasader mot Vasagatan

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Förslaget innebär att nuvarande öppning in till gården byggs igen och en ny byggnad uppförs. Därmed motbyggs gavel och fasadmotivet i stadsbilden förändras. Mot gården behålles byggnadens fasad men förändras genom att ett flertal fönster med fönsterbröstningar rivs och fasaden motbyggs med nya försäljningsytor. Fasaden mot Vasagatan behålles intakt och renoveras. Byggnadens interiör med pelarstomme behålles. Befintligt trapphus med hiss behålles, och förlängs uppåt. Sadeltakets form behålles intakt.

Plåten 5 Vasagatan 6

Industribyggnad från 1926, Påbyggd i flera omgångar.

Byggnaden har slammade tegelfasader och bevarade gröna småspröjsade fönster och intressant gårdsarkitektur

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Byggnadens hela volym behålles i stort intakt. Gatufasader och brandgavelmotiv med utanpåliggande hisshus mot det låga *Järnalpha* är en viktig stadssiluett som förblir intakt. Mot gården behålles de flesta fönstren liksom uppbyggnaden med utskjutande hissbom. Nya kundtor tillkommer som tillbyggnader utefter fasaden, men de ursprungliga fasadytor med fönster skall vara synliga på respektive våningsplan för besökare. Byggnadens fasader och vackra tidstypiska trapphus behålles och synliggörs så långt som möjligt. Vissa bröstningar i gårdsfasadernas fönsterlägen rivs. Nya vertikala schakt inom byggnaden tillkommer.

Plåten 5

Esplanaden 10

F.d. Järnalpha byggnad från 1898
Kvarterets äldsta och mest karaktärs-
skapande byggnad i kvarteret utgörs av det
låga Järnalpha huset från i hörnet
Esplanaden Vasagatan. Tillsammans med
de högre industribyggnaderna från början
och mitten av förra seklet utgör de ett
mycket viktigt industrihistoriskt avtryck i
Sundbyberg söder om järnvägen.

Originalritningar till den ännu bevarade fabriksbyggnaden BNA (redigerad layout)
Observera att byggnaden från början hade takfönster över nock (lanterniner)

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

De låga Järnalpha husen med sin gavelsiluett mot Vasagatan, som möter brandgaveln i huset intill och med slangtornet på gården i bakgrunden, utgör ett viktigt landmärke och signum för kvarteret plåten. Att bevara den lågskaliga bebyggelsen så intakt som möjligt i detta känsliga hörn har varit en utgångspunkt i projektet. Byggnaden påverkas i sin norra del genom att den nya gårdsbyggnaden innehållande bl.a. biografer skjuter ut och genom byggnadens tak. I övrigt återskapas de idag förbyggda lanterninerna (se ritning ovan) i byggnadens taknockar, vilka var en viktig förutsättning för att kunna bedriva verksamhet och utnyttja dagsljuset maximalt i lokalerna. Fasaderna har från början stått oputsade med markerade fogar. Fasaderna planeras att återställas till ursprungligt skick. Mot Gården och kundstråket återställs gårdsfasaden. Entrén mot Esplanaden förläggs inom bef. fönsterlägen. Källarvåningar utschaktas och sänks, omfattning och riskanalys erfordras för detta arbete

Plåten 5

Bangatan 7

Industribyggnad från 1926, Påbyggd i flera omgångar.

*Förlängning av fabriken utefter Bangatan
Byggnaden har slammade tegelfasader och
bevarade gröna småspröjsade fönster och
intressant gårdsarkitektur*

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Hela byggnadens exteriörer behålls. Byggnaden påverkas visuellt utifrån i sin södra del genom att den nya gårdsbyggnaden innehållande bl.a. biografer skjuter ut utefter fasad med en glasad länk emellan. Samtliga fasader planeras att behållas och återställas till ursprungligt skick. Utefter gårdsfasaden byggs öppna kundstråkhyllor, här får fönster sitta kvar så långt som möjligt så att bygganden bildar ett naturligt tillskott och industrikänsla i inomhusmiljön. Slangtornet behålls och restaureras som en del i gårdsmiljön och blir även ett synligt landmärke utifrån, som idag.

P.g.a. ställda säkerhetskrav, (påkörningsrisk och explosioner från järnvägen) måste de bärande fasaderna utefter Bangatan kompletteras och förstärkas med fristående konstruktioner förankrad för horisontalkrafter. Kompletteringen sker på insida fasad genom t.ex. stålpelare, åtgärderna påverkar inte exteriörens utseende. Fönstren måste även förstärkas och kompletteras av brandskäl. Kompletteringar skall ske på insidan befintliga fönster. I byggnaden behålls befintliga trapphus. I övrigt rivs befintliga , lättväggar på samtliga plan.

Plåten 5 Bangatan 5

Industribyggnad från 1937 av Ture Wennerholm

Byggnaden har slätputsade gulavfärgade fasader och stora ljusa fönsterpartier. Även gaveln och infarten till gården har idag fönster. Interiören har pelarstomme med stora öppna flexibla ytor. Byggnadens tak har är försett med takfönster.

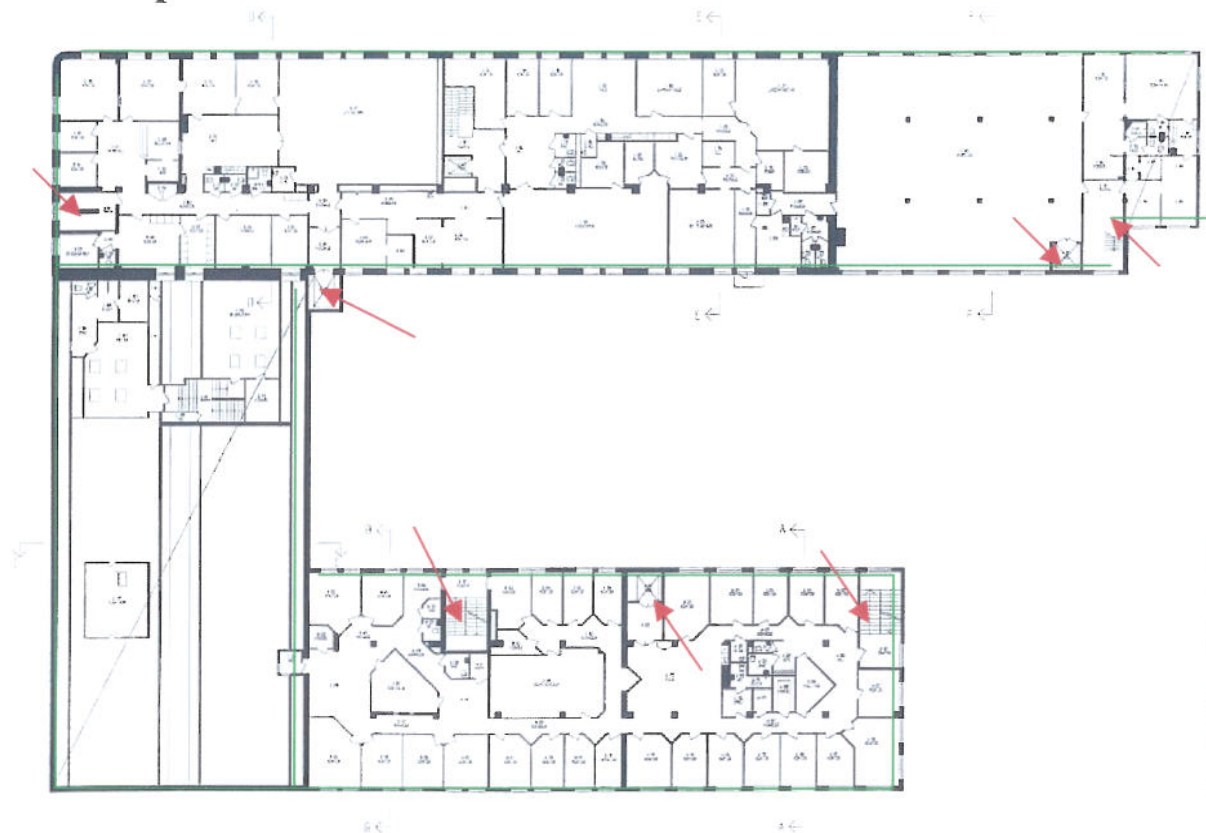

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Förslaget innebär att nuvarande öppning in till gården byggs igen och en ny byggnad uppförs i gattet. Därmed motbyggs gavel och fasadmotivet i stadsbilden förändras. Mot gården behålls byggnadens fasad men förändras genom att ett antal fönster med fönsterbröstningar rivs och öppna kundstråkhylor byggs utefter fasaden. Fasaden mot Bangatan behålls intakt och renoveras. Byggnadens interiör med pelarstomme, befintligt trapphus behålls. Industrihiss under utredning. Sadeltakets form med takfönster behålls intakt.

P.g.a. ställda säkerhetskrav, (påkörningsrisk och explosioner från järnvägen) måste de bärande fasaderna utefter Bangatan kompletteras och förstärkas med fristående konstruktioner förankrad för horisontalkrafter. Kompletteringen sker på insida fasad genom t.ex. stålpelare, åtgärderna påverkar inte exteriörens utseende. Fönstren måste även förstärkas och kompletteras av brandskäl. Kompletteringar skall ske på insidan befintliga fönster.

Interiörpåverkan Plåten 5

Planritning med exempel på markerade interiörer av kulturhistoriskt värde. *Röda pilar* trapphus och industrihissar kommunikationslägen. *Gröna linjer* är fasader och fönster

Exempel på miljöer som speglar de karakteristiska industrivärdena i byggnadernas interiörer; trapphus, industriräcken, fönster och hissar, Hissbom, ståldörraretc.

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Industribyggnaderna i kvarteret har från början uppförts med en inbyggd flexibilitet. Särskilt den putsade funkisbebyggelsen från 1930-talet. De kulturhistoriska såväl som arkitektoniska kvalitéerna sitter främst i byggnadernas välproportionerade volymer med fasader och fönster. I interiören återfinns kvaliteter i trapphus och industrihissar med tillhörande detaljer. Därför har det varit viktigt att värna om de olika byggnadskropparnas intakthet så långt som möjligt. Och att nytillskott av byggnader inom kvarteret utförs som tydliga och avgränsade tillägg.

I interiörerna kan man tillåta sig att vara betydligt flexiblare. Det finns generellt väldigt få ursprungliga planlösningar eller industrihistoriska bevarandevärda delar i interiörerna. Dessa har fortlöpande byggts om med ändrade verksamheter genom åren.

Plåten 6 Vasagatan 2B

Telestationsbyggnad från 1980
Byggnaden utgör ett arkitektoniskt avvikande inslag i stadsbilden med sitt slutna formspråk i brunt tegel och markerade cylinderformade hörntorn.

Fysisk påverkan och konsekvenser med utgångspunkt från förslaget

Byggnaden föreslås i förslaget ligga kvar och utgöra en kontrasterande del av den nya långa fasaden som sträcker sig på ömse sidor därom, i Plåten 3 och 5 mot Vasagatan. Inåt gården motbyggs fasaderna med nya tillägg- försäljningsytor

Gestaltningssprogrammet anger tydliga ramar och arkitektoniskt förhållningssätt på de nya fasaderna och till befintlig arkitektur. En viktig stadsbildafråga är vad fasaderna ger för verkan och signaler i förhållandet till stadshusets fasaduttryck och den industrihistoriska avläsbarheten i kvarteret mot Vasagatan och Landsvägen..